

М. О. РИЧКОВ

Аналіз процесу реконструкції минулого за археологічними джерелами дозволяє виділити чотири послідовні етапи.

Історичне дослідження завжди зводиться до відтворення розвитку суспільних явищ. З'ясувати, чим було розвинене сучасне явище в початковій стадії, що було його джерелом — завдання історика. Одним з головних принципів історичного дослідження є принцип історизму, сутність якого полягає в тому, що будь-яке явище повинне пізнаватися в його розвитку. Щоб реконструювати й провести аналіз розвитку явища, необхідно володіти спеціальними методами. Для істориків це порівняльно-історичний метод та будь-який прояв його (метод зіставлення, історико-типологічне та історико-генетичне порівняння тощо), що тією чи іншою мірою сприяють вияву генезису різних явищ.

Важливим моментом у визначенні генезису явища є відтворення минулих форм його прояву, буквально, створення його історії, реконструкції його минулого. Буквально реконструкція — це відновлення вигляду будь-чого за рештками або описами¹. Минуле завжди постає перед дослідником у зруйнованому вигляді, тобто у вигляді будь-яких залишків чи слідів. Реконструкція минулого за його слідами складає завдання різних історичних дисциплін, зокрема й археології. Дана робота має на меті проаналізувати процес реконструкції минулого в археологічному дослідженні, показати чинники, які впливають на нього та шляхи його удосконалення.

Велику роль у реконструкціях минулого, особливо первісності, відіграв так званий метод пережитків, основи якого було закладено ще в середині XIX ст., але своїм справжнім існуванням він зобов'язаний англійському етнографу Е. Тейлору, який вперше, в 1872 р., вжив термін «пережитки»². Після цього метод набув вищезгаданої назви й тривалого панування на сторінках наукових видань.

Свого часу «метод пережитків» зазнав суворой критики на Заході, особливо з боку етнографів-функціоналістів³. У вітчизняній літературі ставлення до нього було різним: його відкидали⁴, критикували⁵, але в цілому сьогодні він визнається більшістю дослідників⁶.

Дискусійний підхід до «методу пережитків» як до способу реконструкції минулого викликаний, певно, різним розумінням самого терміну «пережитки»^{7*}. Та як би не тлумачили значення цього терміну, зміст його залишався незмінним — це своєрідні «сліди» або «залишки» минулого в сучасному. Останні терміни археологи вживають щодо матеріальних залишків минулої людської діяльності — археологічних джерел⁸. Взагалі ж ці терміни означають різні «залишки» діяльності людини: і ті, що матеріалізувались, і ті, що не матеріалізувались, тобто це поняття поєднує і археологічні джерела, й «пережитки». Різниця між останніми, на мій погляд, полягає в тому, що археологічні джерела — це об'єкти, які нині вже втратили приналежність до тієї сфери діяльності, для якої вони були призначені, а «пережитки» продовжують функціонувати.

«Сліди» або «залишки» людської діяльності минулого є основою її реконструкції. І хоча головні лінії історичного розвитку, як відомо, характеризуються не пережитковими явищами, а новими моментами, які призводять до кардинальних змін у суспільному житті⁹, все ж вони, як і інші залишки ми-

* У літературі зустрічаються й інші терміни: «архаїчні явища» або «запізнілі гілки»¹⁰, але вони по суті несуть те ж навантаження, що й термін «пережитки».

нулого, допомагають відтворити ці нові моменти в минулому. Взагалі історичний розвиток означає, що попередні форми будь-якого явища — є ступенями до його останньої за часом форми. Але ж якби в сучасності не залишались сліди попередніх форм, то навряд чи нам вдалося б відтворити ступені розвитку останньої за часом форми. Розвинене явище сучасності — ключ до розуміння минулого лише тією мірою, якою сучасне вміщує в собі сліди минулого.

Таким чином, ми бачимо, що і пережиткові явища, і археологічні джерела — це «сліди» або «залишки» минулого, які використовуються для його реконструкції. Але якщо перші динамічні, тобто підлягають законам розвитку, і досліджені в дії, в «живому» їх існуванні, то другі статичні, оскільки є лише відбитками минулого, подібно відбиткам давніх комах або рослин у камінні. Історично так склалося, та інакше й не могло бути, що динамічні залишки минулих явищ («пережитки») вдихнули життя в статичні матеріалізовані залишки минулого. Таким чином, роль першого виду джерел при реконструкції загальної схеми історії людства вагоміша. Але в подальшому, особливо це стосується реконструкції первісності, вони можуть обмінятися ролями, оскільки відрізняються ще й тим, що статичні залишки мають тенденцію до кількісного зростання, а динамічні (маються на увазі головним чином пережиткові явища первісності) — до зменшення. Дійсно, з кожним роком все менше лишається реліктових суспільств, все більше вони піддаються впливу сучасності, втрачаючи свої архаїчні риси. Матеріальні ж джерела внаслідок все ширших археологічних розкопок мають поки що тенденцію до зростання, і хоча вони теж не безкінечні, все ж на даному етапі вони є перспективнішими для історичних реконструкцій. І ця тенденція збережеться ще й тому, що в майбутньому не дуже давні «відсталі» суспільства, які вивчає зараз етнографія, зникнуть і залишать після себе матеріальні «сліди», тобто стануть деякою мірою постачальниками археологічних джерел. Отже, реконструкції в археології надалі набуватимуть важливішого значення для дослідження суспільств минулого, особливо суспільств первісності.

Реконструкція об'єкту минулого, як будь-яка реконструкція, припускає наявність суб'єкту, що володіє знанням про цей об'єкт або клас подібних об'єктів і про методи їх відтворення, а також залишків самого об'єкту. Якщо об'єктом археології вважати матеріальні залишки діяльності давніх суспільств, а її предметом — історичну інформацію, що міститься в них, завдяки якій ми й отримуємо уявлення про давнє суспільство та його діяльність, то саме цю діяльність і повинна реконструювати археологічна наука. Але, перш ніж це робити, археологи змушені ще реконструювати й самі матеріальні залишки діяльності давнього суспільства, бо, як правило, вони перебувають у зруйнованому стані. Отже, в археології маємо два види реконструкцій, які належать до різних рівнів дослідження: по-перше, реконструкцію самих артефактів за їх залишками, або безпосередню реконструкцію; по-друге, реконструкцію людської діяльності, відображення якої є дані артефакти, і на її підставі реконструкцію самих конкретних суспільств минулого або опосередковану реконструкцію.

Щодо безпосередніх реконструкцій, то вони загальновідомі — це відновлення форми за її частиною, реконструкція функції знаряддя, житла тощо. Вони мають велике значення для формування археологічних джерел, які є основою подальших опосередкованих реконструкцій (господарської діяльності, соціального чи етнічного складу населення тощо). Останні важливі саме тим, що виступають основою реконструкції минулих суспільств та історії взагалі. З цього випливає, що обмеження головної мети археології лише безпосередніми реконструкціями веде до зменшення її обсягу у вивченні історії минулого.

Специфіка опосередкованих реконструкцій в археології зводиться до того, що їх основою є матеріалізовані «сліди» минулої людської діяльності, інтерпретація яких часто пов'язана з даними інших наук. Реконструкції способу життя, господарської діяльності, сімейно-шлюбних відносин, соціальної структури суспільства неможливі без притягнення аналогій у вигляді моделей, створених не археологією.

Сьогодні археологія накопичила велику кількість матеріалу і тому однією з головних її завдань є «реконструювання соціально-історичного розвитку конкретних суспільств минулого»¹¹. Особливо актуальне це завдання для історії первісності, де головним джерелом є археологічні дані. Чим ближче до сучасності розглядуваний період, тим менш актуальним стає завдання археологічної реконструкції, бо існують інші джерела.

Разом з реконструкцією конкретних суспільств минулого завдання археології полягає і в «соціологічному осмисленні всієї сукупності археологічних джерел»¹². Іншими словами, завданням археології є створення історичних моделей, які є основою для вирішення історії суспільства взагалі.

Реконструкції конкретних суспільств минулого повинні спиратися на приватні моделі, що являють собою можливі варіанти реалізації загальнотеоретичної моделі-схеми. Приватні моделі — це моделі різних типів суспільств відповідно до різних етапів соціально-економічного розвитку людства, які відрізняються між собою господарським укладом, способом життя, системою управління тощо. Приватні моделі поєднуються в одній теоретичній схемі певної стадії розвитку людства. Саме з визначення такої стадії розвитку і починається реконструкція конкретного суспільства минулого в археології. Перш ніж реконструювати, наприклад, соціальну структуру конкретного суспільства минулого, дослідник обов'язково визначить, на якому етапі розвитку продуктивних сил перебувало суспільство, і лише після цього, відповідно, буде реконструювати його структуру, виходячи з конкретних фактів, які відбиваються в археологічних джерелах. Саме це і дозволяє перейти безпосередньо до конкретно-історичного аналізу, спрямованого на реконструкцію історичної сутності явища, що вивчається¹³. Отож пізнання відбувається тут зверху вниз — від загального до конкретного. У той же час будь-яку теоретичну концепцію можна збудувати, як правило, лише на підставі узагальнення висновків, отриманих при вивченні ряду джерел (емпіричного матеріалу), і чим більше буде цих джерел, тим вірогідніше, що теоретична побудова буде наближатись до істини. Сутність теорії саме в тому й полягає, що вона пояснює явище і в той же час спирається на емпіричне знання, тобто на практику. Вся історія науки є яскравим прикладом взаємодії особливого (емпіричного) і загального (теоретичного) знання, хоча як перше, так і друге виступають самостійно і не завжди загальне є узагальненням конкретного.

Різні дослідники подають різні схеми реконструкції минулого. Так, В. М. Массоном виділено два основних рівні аналізу археологічних джерел: джерелознавчий та реконструктивний. Перший зводиться до системи польових процедур, необхідних для вияву джерела, і системи кабінетних процедур, яка складається з критики джерел. Реконструктивний же рівень — це етап соціологічної і етнокультурної інтерпретації та заснованих на них реконструкцій економічних, суспільних, ідеологічних структур, етнічних зв'язків, побуту і способу життя¹⁴.

Згідно В. Р. Кабо, процес реконструкції первісності полягає в тому, що спочатку виділяються етнографічні типи, на підставі яких конструюються етнографічні моделі, потім будуються загальні історичні типи, які конструюються при зіставленні етнографічних моделей з археологічними типами¹⁵. Побудова «загальних історичних типів», певно, і є реконструкцією конкретних суспільств минулого.

Детально цю проблему розробляв В. Ф. Генінг, який, залишивши два рівні археологічного дослідження (емпіричний і теоретичний), виділив ще й три його стадії: вихідну, історичну та соціологічну¹⁶. На кожній стадії вирішуються свої завдання. Так, перша завершується створенням культурно-хронологічної класифікації; на другій — реконструюється спосіб життя і проводиться реконструкція конкретного суспільства; на третій — відтворюється структура суспільства в цілому, яка співвідноситься з певною формацією. В. Ф. Генінг припускає й зворотний зв'язок останньої стадії з першою¹⁷. Саме на цей момент хотілося б звернути увагу як на один з найважливіших елементів зв'язку теорії з практикою.

В цілому, між наведеними схемами нема принципових суперечностей, вони різняться лише деталями внутрішньої структури. Якщо ж відкинути

деякі розбіжності в розумінні окремих складових частин згаданих схем¹⁸, то загальний кістяк реконструкції минулого в археології можна виразити схемою (рис. 1).

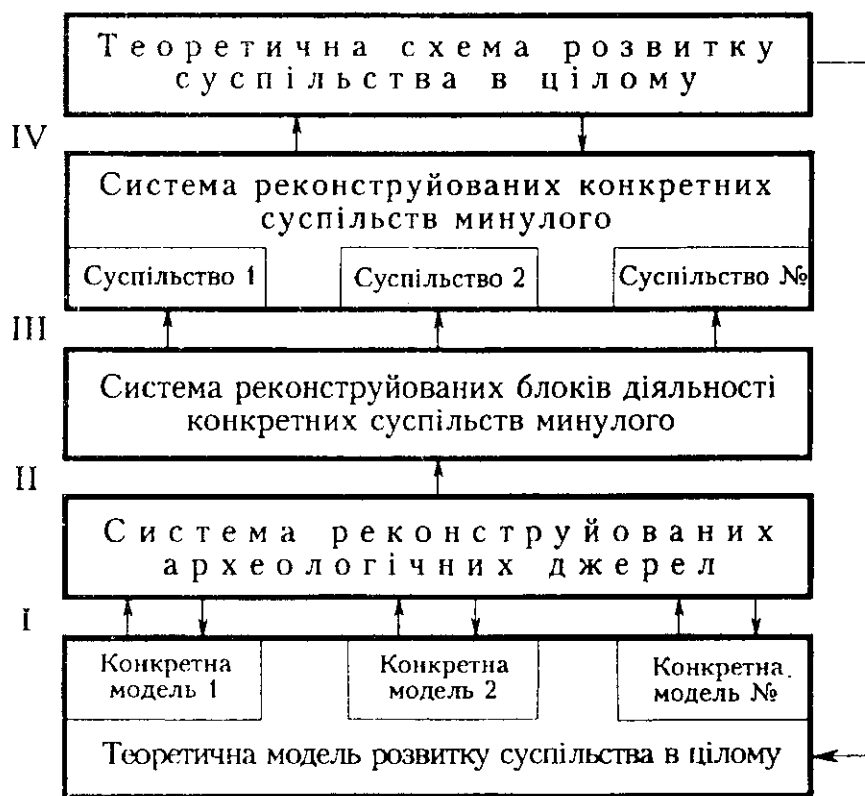

Рис. 1. Схема процесу реконструкції конкретного суспільства минулого. I — етап порівняння з конкретною моделлю і інтерпретації артефактів; II — етап реконструкції окремих блоків діяльності конкретного суспільства минулого; III — етап реконструкції конкретного суспільства минулого; IV — етап перевірки теоретичної схеми.

На першому етапі реконструкції конкретного суспільства відбувається порівняння наявних артефактів з існуючими приватними моделями — виразниками загальнотеоретичної схеми. На цьому етапі відбувається безпосередня реконструкція археологічних джерел, перетворення їх у науковий емпіричний факт, відбір відповідної приватної моделі, за якою реконструюються і інтерпретуються артефакти. Інтерпретовані артефакти, пов'язані в суцільну систему археологічних джерел, є основою для реконструкції окремих блоків діяльності суспільств (поховальні та інші звичаї, технології виробництва тощо), яка провадиться на другому етапі. Це вже опосередкована реконструкція — відтворення минулих явищ діяльності людини, тобто перетворення емпіричних фактів археології в реконструктивні історичні факти¹⁹. Третій етап є синтезом реконструйованих окремих блоків діяльності суспільства минулого в завершену картину даного конкретного суспільства. З узагальнення реконструйованих конкретних суспільств минулого створюються історичні моделі суспільств певного рівня розвитку продуктивних сил, які далі (на четвертому етапі) порівнюються з початковою загальнотеоретичною схемою, знаходячи в ній своє місце і коректуючи її.

Так здійснюється зворотний зв'язок загального і конкретного: археологічні реконструкції конкретних суспільств перебувають у нерозривному зв'язку з теоретичними побудовами про минуле в цілому, в той же час, нові теоретичні конструкції минулого вже не існують без синтезу конкретних археологічних знань.

Ця схема є робочою моделлю процесу реконструкції конкретного суспільства минулого. Виходячи з неї, а також і з інших згаданих вже схем, можна виявити ряд чинників, які впливають на кінцевий результат реконструкції. Головним таким чинником є теоретична схема розвитку людства в цілому. Від того, якою теоретичною схемою користується дослідник для реконструкції конкретного суспільства, залежить його результат. Природно, що обґрунтованість і подальше удосконалення теоретичної схеми в результаті сприяє поліпшенню якості реконструкцій, наближенню їх до істини. У цьому велику роль відіграє четвертий етап — перевірка процесу реконструкції минулого. Одночасно перевіряється і сама реконструкція, і теоретична схема.

Другим чинником, що впливає на процес реконструкції, є вибір приватної моделі. Сама різноманітність приватних моделей залежить від прийнятої на першому етапі дослідження теоретичної схеми, але не менш важливим є поліпшення якості кожної приватної моделі. Чим детальніше модель буде презентувати дійсність, тим ближчими до істини будуть реконструкції, змодельовані на порівнянні з нею, тим простіше буде археологу їх здійснювати. І, нарешті, третім чинником для опосередкованих археологічних реконструкцій є якість археологічних артефактів. Удосконалення методики розкопок, використання методів інших наук, зокрема й технічних, детальна фіксація артефактів, детальний їх опис сприяють поліпшенню безпосередніх реконструкцій артефактів, а отже, полегшують процес їх інтерпретації, роблять її доказовішою.

Неабияку роль у справі реконструкції минулого за археологічними джерелами відіграють інші, особливо суміжні з археологією, науки: етнографія, антропологія, палеозоологія, палеоботаніка, геологія тощо. Етнографію, на мій погляд, треба відзначити особливо. Контакти цих двох наук існують давно, але сьогодні, треба визнати, вони недостатні. Сказане передусім стосується використання етнографічних даних як реальних моделей для реконструктивних побудов на ґрунті археологічних джерел.

«Археологія — це саме минуле, але пізнання його можливе лише за допомогою сучасного. Лише етнографія робить можливою соціально-культурну інтерпретацію археологічних пам'яток»²⁰. Звичайно, для інтерпретації археологічних джерел треба спиратися не на емпіричні дані етнографії, а на моделі, побудовані на їх основі²¹. Тобто суму етнографічних конкретностей треба перетворити в абстрактну модель відповідного формційного рівня (приватна модель). У побудові подібних моделей певну роль відіграють «пережитки». Для того, щоб про соціальне життя давніх суспільств склалася правильна думка, треба підбирати такі етнографічні моделі, які б збігалися з характером продуктивних сил того конкретного суспільства, яке досліджується за археологічними даними, а також природним оточенням та формами господарства²². Все це, безумовно, правильно, хоча є й інший аспект використання етнографічних моделей, який стосується їх деталізації.

Археолог фактично має лише дані про матеріальні залишки життєдіяльності суспільств, за якими цю діяльність повинен відтворити, а для цього йому необхідно пізнати закономірності матеріалізації певної діяльності; «Спираючись на закони матеріалізації соціальної діяльності, можна перетворити інформацію, приховану в речових джерелах, в інформацію соціологічного характеру, яка може бути джерелом для реконструкцій картини історичного розвитку того чи іншого суспільства»²³. Виникає питання: як можна визначити закони такої матеріалізації? В інших науках у подібних випадках вдаються до експерименту, в історичних же науках це неможливо. Саме тут на допомогу й повинна прийти етнографія, оскільки вона ці закономірності може вивести, виходячи з реальної діяльності суспільств, які функціонують і які вона безпосередньо спостерігає і вивчає. Крім того, етнографія може спостерігати і матеріальні залишки цієї діяльності, і таким чином встановлювати закономірності її матеріалізації. Зрештою це уможливило б і моделювання матеріалізації людської діяльності, і реконструювання (з більшим ступенем вірогідності) за археологічними джерелами конкретних суспільств минулого, і відтворення історії минулого в цілому.

Однак етнографія постачає археології мало таких даних. Так, наприклад,

одним з джерел реконструкції соціальної структури суспільства є поховальний звичай. Поховальні пам'ятки, які відбивають ці звичаї, містять в собі інформацію про такі спільності людей як сім'я, рід, плем'я, а також про форму шлюбу тощо. Реконструкції за цим видом археологічних джерел досить ефективні, хоча і недостатньо повні, оскільки для цього необхідно аналізувати комплекс джерел.

Частина дій поховального звичаю складається з усіляких обрядових церемоній, які практично недоцільні відносно головної мети звичаю, інша ж частина складається з дій, пов'язаних з практичною доцільністю, без яких звичай не може існувати*. Етнографи здебільшого зупиняються на першій частині вказаних дій, а археологи — на другій, бо для археології вона і є основним і часто єдиним джерелом реконструктивних побудов. Крім того, археолог бачить лише ту частину звичаю, яка матеріалізувалась, у той час як етнограф може простежити весь звичай в цілому. Стосовно поховального звичаю в цілому, археолог, аналізуючи лише його залишки, повинен відтворити весь звичай. Чи може він це зробити без етнографічних аналогій? Здається, що ні.

У випадку з поховальним звичасм було б дуже корисно при етнографічних спостереженнях звертати увагу на ті його боки, які можуть стати корисними для археології. Тобто, необхідно вивчати звичай у всіх його деталях. Тоді б відкрились ширші можливості для використання етнографічних даних з метою історичної інтерпретації археологічних джерел. Тобто, для цього необхідні спеціалісти міждисциплінарного рівня, етноархеологи, для яких головним завданням дослідження стало б вивчення закономірностей відображення суспільних явищ у матеріальних джерелах.

До речі, етноархеологія вже давно існує в західній науці і займається використанням етнографії для пояснення археологічних матеріалів, носії яких генетично та історично пов'язані з сучасним населенням тих же територій²⁴. Певною мірою етноархеологи намагаються вирішити питання співвідношення загального і особливого, бо чим детальніше розглядати явище, тим воно буде здаватися унікальнішим, тим менше буде в ньому загальних рис. З іншого боку, спроба створення загальної моделі, вільної від специфічних деталей, спрощує конкретну дійсність минулого і не відображає специфіку давніх суспільств. Мета ж етноархеології — реконструкція не лише типових, але й особливих рис давніх суспільств²⁵. Знайти між цими двома підходами золоту середину — справа, за яку взялися етноархеологи, конче потрібна для подальшого розвитку археологічної науки. І головне, що вони шукають закономірності відображення людської діяльності в матеріальних джерелах, або досліджують, як висловився В. О. Шнірельман, «особливості процесу вмирання живої культури»²⁶.

Звичайно, етнографи в більшості випадків не можуть дослідити всі необхідні для археологів процеси в «живому» суспільстві, яке вони спостерігають, але ж можна дослідити матеріальні залишки діяльності тих суспільств, від яких збереглися етнографічні дані минувшини. Тобто, археології слід звернутися до дослідження матеріальних залишків діяльності не давніх суспільств, про які є етнографічні та історичні дані, і на підставі їх аналізу створити приватні моделі. Тобто, потрібні відповідні етнографічні розробки, в першу чергу, залучення даних про локальні та соціально-вікові варіанти «етнографічного» обряду²⁷.

Таким чином, можна зробити висновок, що в археології існують два рівні реконструкції: безпосередній і опосередкований. Для опосередкованих експеримент застосувати неможливо, тому тут велике значення надається створенню окремих моделей. А для останніх необхідна наявність теоретичної схеми розвитку соціально-економічних відносин суспільства в цілому і відповідно

* Археологи частіше вживають термін «поховальний обряд» ніж «поховальний звичай». Вони вживаються як синоніми. Між тим це не так, бо поняття «поховальний звичай» містить в собі всі дії щодо небіжчика з боку близьких до нього людей, а поняття «поховальний обряд» — головним чином символічні дії, тобто лише частину дій, яку археолог не може реконструювати, спираючись лише на археологічні джерела.

рівня розвитку продуктивних сил. Виходячи з теоретичної схеми розвитку суспільства взагалі, підбирається відповідна приватна модель конкретного суспільства, з якою порівнюються і на підставі якої інтерпретуються артефакти — залишки діяльності конкретного суспільства минулого, а також реконструюється саме це суспільство. Аналіз ряду таких суспільств минулого дозволить уточнити теоретичну схему розвитку людства в цілому, в чому й полягає зв'язок теорії з практикою.

Викладені міркування мають на меті подальше удосконалення методів археологічних досліджень, а також розширення і поглиблення зв'язків археології з іншими науковими дисциплінами, що повинно сприяти появі нових знань.

Згадана вище схема (рис. 1), а також розуміння об'єкту і предмету археології я вважаю відображенням існуючого на сьогодні стану в археології. Однак не виключено, що за тенденцією, яка вже накреслилась, наука повинна розвиватися так, що два згадані в роботі рівні дослідження (емпіричний і теоретичний) можуть стати дослідженнями двох окремих наук, які будуть відрізнятися лише своїми предметами. Але для цього археологічна наука повинна сягнути такого рівня розвитку, який би обумовив необхідність такого поділу. Поки що такого не сталося, тому я вважаю, що не треба підганяти події і ламати списи, доводячи ту чи іншу позицію щодо об'єкта і предмета археології²⁸. Ми тут, знову таки, маємо, як і в питанні про археологічну культуру, суперечність між дійсним і бажаним²⁹. Ті дослідники, що виступають за віднесення археології до історичних наук, спираються на дійсність, а прихильники специфічності археології і її відокремлення від історичних наук, виступають за впровадження бажаного, якого ще нема, але тенденції появи якого вже є. Але втім, якщо й здійсниться в майбутньому поділ археології, логіка процесу згаданих реконструкцій залишиться незмінною, лише наведена схема розділиться на дві, кожна з яких буде віднесена до однієї з двох окремих наук.

Примітки

¹ Українська радянська енциклопедія.— К., 1963.— Т. 12.— С. 195.

² Тейлор Ф. Первобытная культура.— М., 1939.— С. 110.

³ Периш А. И. Этнография как источник первобытноисторических реконструкций // Этнография как источник реконструкции истории первобытного общества.— М., 1979.— С. 36.

⁴ Никольский В. К. Место Эдуарда Тейлора в исследовании первобытной культуры // Тейлор Ф. «Первобытная культура».— М., 1939.— Предисловие.

⁵ Кабо В. Р. История первобытного общества и этнография (к проблеме реконструкции прошлого по данным этнографии) // Охотники, собиратели, рыболовы.— Л., 1972.

⁶ Кабо В. Р. Теоретические проблемы реконструкции первобытности // Этнография как источник реконструкции истории первобытного общества.— М., 1979; Периш А. И. Указ. соч.

⁷ Тейлор Ф. Указ. соч.— С. 10; Никольский В. К. Указ. соч.— С. XXXVIII; Косвен М. О. Переход от матриархата к патриархату // ТИО.— 1951.— Т. XIV.— С. 91; Периш А. И. Указ. соч.— С. 37.

⁸ Захарук Ю. И. Парадокс археологической культуры // Проблемы советской археологии.— М., 1978.— С. 53; Генинг В. Ф. Структура системы археологического познания (к вопросу о методологическом анализе уровней знаний в археологии) // Методологические и методические вопросы археологии.— К., 1982.— С. 28.

⁹ Равдоникас В. И. Энгельс и проблема происхождения скотоводства в Европе // Вопросы истории доклассового общества.— М.—Л., 1936.— С. 566.

¹⁰ Див., напр. Добрянов В. С. Методологические проблемы теоретического и исторического познания.— М., 1968.— С. 154.

¹¹ Генинг В. Ф. Указ. соч.— С. 24.

¹² Захарук Ю. И. О методологии археологической науки и ее проблемах // СА.— 1969.— № 3.— С. 12.

¹³ Генинг В. Ф. Указ. соч.

¹⁴ Массон В. М. Системный подход и исследование палеоэкономических структур // КСИА.— 1978.— № 152.— С. 31.

¹⁵ Кабо В. Р. Теоретические проблемы...— С. 86.

¹⁶ Генинг В. Ф. Структура системы...— С. 44, 45.

¹⁷ Там же.— С. 42.

¹⁸ Див., напр.: Там же.— С. 6.

¹⁹ Захарук Ю. Н. О понятии факт в археологической науке // СА.— 1977.— № 4.— С. 35.

²⁰ Кабо В. Р. Указ. соч.— С. 61.

²¹ Там же.— С. 69.

²² Бутинов Н. А. Первобытнообщинный строй (основные этапы и локальные варианты) // ПИДО.— Кн. I.— М., 1968.— С. 138.

²³ Генинг В. Ф. Специфический предмет и некоторые актуальные задачи современной археологии // ВАУ.— 1975.— Вып. 13.— С. 13.

²⁴ Кабо В. Р. Указ. соч.— С. 86.

²⁵ Шнирельман В. А. Этноархеология — 70-е годы // СЭ.— 1984.— С. 102.

²⁶ Там же.— С. 106.

²⁷ Леонова Н. Б., Чвырь Л. А. Заметки об использовании данных этнографии для реконструкции архаического погребального обряда // Реконструкция древних верований: источник, метод, цель.— Тез. докл.— Л., 1990.— С. 13.

²⁸ Див., напр.: Клейн Л. С. К разработке процедуры археологического исследования // Предмет и объект археологии и методики археологических исследований. Материалы симпозиума методологического семинара ЛОИА АН СССР, апр., 1975.— Л., 1975; Захарук Ю. Н. Спорные вопросы объекта и предмета археологии // КСИА.— 1978.— Вып. 152; Генинг В. Ф. Объект и предмет науки в археологии.— К., 1983.

²⁹ Рычков М. О. Про локальні варіанти археологічних культур // Археологія.— 1990.— № 4.— С. 13.

Н. А. Рычков

РЕКОНСТРУКЦИЯ ПРОШЛОГО В АРХЕОЛОГИИ

Статья посвящена рассмотрению процесса реконструкции прошлого на основании анализа археологических источников. Автор считает, что весь процесс подобной реконструкции можно разделить на четыре этапа. На первом выбирается соответствующая определенной общетеоретической схеме частная модель конкретного общества, в соответствии с которой реконструируются и интерпретируются артефакты. Интерпретированные артефакты, объединенные в цельную систему археологических источников, являются основой реконструкции основных блоков деятельности конкретных обществ прошлого, которая производится на втором этапе. Третий этап представляет собой синтез предшествующих реконструкций в завершённую картину деятельности конкретного общества. Обобщением реконструированных конкретных обществ прошлого создается историческая модель общества определенного уровня, которая далее, на четвертом этапе, сравнивается с начальной теоретической схемой, находя в ней свое место и корректируя ее. Корректировка теоретической схемы позволяет изменять частные модели, с которыми снова сравниваются археологические артефакты. Процесс реконструкции повторяется, но уже на другом уровне знания. Таким образом в археологии происходит связь общего и конкретного.

N. A. Rychkov

RECONSTRUCTION OF THE PAST IN ARCHAEOLOGY

The paper is devoted to the analysis of reconstruction of the past proceeding from the study of archaeological sources. In the author's opinion the entire process of this reconstruction may be divided into four stages. At the first stage a particular model of a specific society is chosen in compliance with a definite general theoretic pattern. Artefacts are reconstructed and interpreted within the frames of this model. The artefacts interpreted and combined as an integral system of archaeological sources underlie reconstruction of main units of activity inherent to specific societies of the past. The reconstruction is made at the second stage. The third stage is a synthesis of previous reconstructions as a completed picture of activity of a specific society. Generalization of reconstructed particular societies of the past contributes to creation of the historical model of a society of a certain level. Later on at the fourth stage the model obtained is compared with the initial theoretical pattern, finding its own place in the pattern and correcting it. The correction of the theoretical pattern permits varying particular models which are again compared with archaeological artefacts. The process of reconstruction repeats but already at the next level of knowledge. This is the way the general and the particular are linked in archaeology.